

A horvátországi magyarság asszimilációjának háttere

Az első világháború után a trianoni békeszerződés létrehozta a hazánktól délre elhelyezkedő a déli szlávokat tömörítő délszláv államot. A nagyhatalmi segédlettel kialakított entitásban⁶² a legnagyobb feszítő erő mindig is az etnikai heterogenitás volt, ugyanis egy olyan többnemzetiségű állam jött létre, ahol az államalkotó szerb-horvát, valamint szlovén nemzet többségét csak mesterségesen lehetett létrehozni, s az ország határai közé jelentős nemzeti kisebbség került.⁶³ A népesség 81,3%-a nyelvi identitása alapján délszlávnak számított, s az állam nevének három nemzetalkotója, a szerb, a horvát és a szlovén népesség tette ki a lakosság 69%-át.⁶⁴ Rajtuk kívül főként a határvidékeken nagyobb összefüggő tömbben magyarok, németek, albánok, olaszok, valamint szétszórtan bolgárok, románok, szlovákok, ruszinok és cigányok éltek.

Az új államalakulat a békeszerződés kapcsán jelentős magyarlakta területekkel bővítette államterét, melyet sem történelmi, sem etnikai, sem vallási, sem földrajzi, sem gazdasági szempontok nem támasztottak alá.⁶⁵ A szerződés egyrészt a délszláv államhoz rendelte az 1102 óta a magyar Szent Korona fennhatósága alá tartozó Horvát-Szlavónországot, a Muravidéket, a Muraközt, a Baranyai háromszöget (20 313 fő volt a magyar, s ez az ottani összlakosság 40%-át tette ki) a Bácskát és a Bánságot.⁶⁶ Ezen területeken az 1910. évi népszámlálási adatok⁶⁷ szerint összesen 577 549 főre tehető a magyarok száma, melyek közül az Osztrák-Magyar Monarchia idején Horvát-Szlavónországban 208 településen 119 874 magyar élt, s ez a 2 621 954 fős össznépesség 5%-át jelentette.⁶⁸ Az 1921-es népszámláláskor azonban már csak 76 436 magyar nemzetiségűt vettek számba, ami az első világháború után megteremtett délszláv államon belüli horvát területek összlakosságának mindössze a 2,3 %-át jelentette.⁶⁹

Ettől kezdve a horvát területeken élő magyarság folyamatos fogyásának – a legnagyobb mértékű minden, a Trianon során elcsatolt területek vonatkozásában – lehetünk szemtanúi. A legutolsó, 2011. évi census alapján 14 048-an, vagyis az összlakosság 0,33 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek, vagyis a magyar népesség mintegy egyötödére (18%) esett vissza.⁷⁰ Ezzel a

⁶² Vizi László Tamás: Birodalomok és nagyhatalmak hatása a 19-20. századi közép-európai egyensúlypolitikára. *Közép- és Kelet-Európa integrálódása az egységes európai térségbe*. Tanulmánykötet. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 2007. 2435.

⁶³ Gulyás László: *Két régió – Felvidék és vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig*. Hazai Térségfejlesztő Rt. Pécs, 2005. 81–82.

⁶⁴ Kocsis Károly: *Egy felrobbant etnikai mozaik esete. Az etnikai konfliktusok történet-földrajzi háttere a volt Jugoszlávia területén*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1993. 12–15.

⁶⁵ Vizi László Tamás: „Trianon teóriájánál... rosszabb Trianon praxisa” A békediktátum tizedik évfordulója – 1930. *Közép-Európai Közlemények. Történeiszek, geográfusok és regionalisták folyóirata*. VI. évf. 3. szám. 2013/3. No. 22. 120–131.

⁶⁶ A jugoszlávok valójában ennél nagyobb területekre tartottak igényt, de a Mohácsra, Bajára és Pécsre vonatkozó követeléseiket a konferencia elutasította. Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945-1982*. Közgazdasági – és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 75-104. Hornyák Árpád: Baja, Bácska, Baranya. Szerb követelések a békekonferencián. *Rubicon*. XII. (2001) 8-9. sz. 57-60. Gulyás László: A versaillesi békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In. *Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve*. Szerk.: Glüick Róbert – Gyimesi Gergely, Pécs 2005. 17–25.

⁶⁷ *A Magyar korona országainak, 1910. népszámlálása*, Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest, 1912.

⁶⁸ Mák Ferenc: Magyarok Horvátországban. *Magyar Kisebbség*, 3. évf. 1997/ 3-4 sz. 258-278.

⁶⁹ Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter: *Magyarok a határainkon túl - A Kárpát-medencében*.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 66.; Mák Ferenc: Magyarok Horvátországban. *Magyar Kisebbség*. 3. évf.

1997/ 3-4. sz. 258-278; Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. *Régió* 1992. 3. szám, 118-134. Horváth László: Érvek és adatok a horvátországi magyarok képviseléséhez. *Horvátországi Magyarság* 1995. október, 10. szám.

⁷⁰ Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. *Régió* 1992. 3. szám, 120.

magyarság a szerbek, bosnyákok, isztriaiak, olaszok és romák után a hetedik legnépesebb nemzetiség.

év	1910	1921	1931	1941	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001	2011
száma	119 874	76 436	66 040	64 431	51 399	47 711	42 347	35 488	25 439	22 355	16 595	14 048
aránya %	5	2,3			1,4	1,2	1,0	0,8	0,55	0,47	0,37	0,33

1. ábra A magyar népesség számának változásai Horvátországban 1910-2011 Forrás: Klemenčič Matjaž: *The Rise and Fall of Yugoslavia: from king Aleksandar to Marshall Tito, 1918-1980.*⁷¹

Az 1910 és 2011 között megtartott 12 népszámlálás adatai a magyarság számának folyamatos csökkenését tükrözik, melyet több tényező együttes hatásának köszönhető. Az adatok alapján jól látható, hogy három tragikus esemény és annak következményei nagy szerepet játszottak a magyar ajkú lakosság fogyásában. A legnagyobb visszaesés az első világháború után kialakult új geopolitikai struktúrának köszönhető, mely korábban nem tapasztalt belső és külső migrációt indított a térségben és igen magasra tehető a repatriáltak száma. Hasonló traumát jelentett a második világháború, s az 1948-as népszámláláskor mintegy 13 ezerrel kevesebb fő vallotta magát magyarnak. A harmadik csapást a horvátországi magyarságra az 1991-ben kitört délszláv háború jelentette, melynek eseményei a magyarlakta területek, a Drávaszög, Kelet-Szlavónia, Nyugat-Szerémség geopolitikai helyzetéből fakadóan hadszíntérré változtatták a térséget és ismételten megtizedelték a magyarságot. A szerb megszállás elől elmenekült magyarok létszámát 6 ezer főre becsülik. A magyar identitás utolsó védőbástyái is felszámolódtak, megszűnt a magyar nyelvű oktatás, a katolikus templomok jelentős része megsemmisült, s Baranyában egyetlen katolikus pap sem maradt. A régióban élők mindvégig atrocitásoknak voltak kitéve, házaikat kifosztották, vagy megsemmisítették, életkörülményeiket ellehetetlenítették. A magyar menekültek visszatérése is csak 1997 nyarán kezdődött meg, azonban a korábban lakóhelyüket elhagyóknak csak 75%-a tért vissza.⁷²

A régióban magyar lakosság fogyatkozása egyebek mellett nem újkeletű dolog, már a török hódoltság idején elkezdődött, de való igaz, hogy a 20. század elején öltött tragikus méreteket, majd az 1990-es évek háborújában teljesedett be.⁷³ A délszláv háború következtében a magyar ajkúak számának radikális csökkenése azt eredményezte, hogy még azokon a területeken is kisebbségbe kerültek, ahol 1991-ben abszolút, vagy relatív többséget alkottak.⁷⁴ A magyarok által leginkább lakott Kelet-Szlavónia az ország legelmaradottabb régiói közé tartozik, s kezdetben az 1996-ban napvilágot látott „Különleges bánásmódban részesülő területek”-ről szóló törvény alapján folytak a fejlesztések, melyek a háború sújtotta és a háborús károkat szenvedett térségek, valamint a háború következtében fejletlen régiók felzárkóztatását tűzték napirendre.⁷⁵

A magyarlakta térséget a 20. században érintő katonai események és a délszláv állam homogenizáló törekvései hatására az asszimiláció a szakirodalom által megnevezett minden formájával

⁷¹ In: Empires and Nation-States in European Perspective. Ed: Ann Katherine Isaacs, Università di Pisa, Edizione Plus, 2002. 211-238.; Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011. godine*; Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 2001. godine*; Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 1991. godine*;

⁷² Lábadi Károly: *Szétszóratásban. A drávaszögi magyarság sorsüldözöttsége a háborúban 1991-1998.* Budapest-Zágráb, Timp Kiadó, 2004. 15-22.

⁷³ Mák Ferenc *Vesztégszár. Jugoszlávia utódállamai – Szerbia, Horvátország és Szlovénia – magyarságának sors történetéből.* Pro Minoritate. Budapest, 139.

⁷⁴ Magyar Egyesületek Szövetsége: *Hagyaték. Fejlesztési stratégiák, demográfia, érdekvédelem.* V. évf. 4 szám, Szerk. Sipos Zsivics Tünde, Pélmónostor, 2011. 45.

⁷⁵ Zakon (1996) Zakon o područjima od posebne državne skrbi NN, 44/96, 57/96, 124/97, 78/99, 73/00, 87/00, 127/00, 94/01, 88/02, 26/03, 42/05, 90/05, 86/08 (Law on the Areas of Special State Concern);

találkozhatunk.⁷⁶ A népszámlálási adatok alapján nyilvánvaló, hogy jelen van mind az identifikációs asszimiláció, vagyis a magyar nemzetiséghez való tartozás kinyilvánítása, mind a kulturális asszimiláció, hiszen lényegesen kevesebben vallották magukat magyar anyanyelvűeknek, mint magyar nemzetiségűnek. Ez azt is jelenti, hogy a magyarság etno-kulturális reprodukciója csak részben valósul meg, mert az ennek megőrzésében meghatározó két tényező az oktatás és a családok anyanyelvi közössége nem képes biztosítani a megújulást. A strukturális asszimiláció legfőbb oka a magyarság oktatási lehetőségeiben keresendő. Az első világháború után létrejött délszláv államban az asszimiláció egyik fontos eszköze volt, hogy a magyar nyelvű oktatást és kultúrát ellehetetlenítették, s bár később korlátozott mértékben biztosították számukra, a tényleges előretörés a Jugoszlávia felbomlása után létrejövő Horvát Köztársaságban valósult meg. Ennek jogi alapjait a 2000-ben elfogadott a „*Horvát Köztársaság nemzeti kisebbségeinek nyelv- és íráshasználatáról*”⁷⁷, továbbá a „*Nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatásáról és neveléséről*”⁷⁸ szöveg törvények teremtik meg, melyek alapján Horvátországban az oktatás teljes vertikuma elérhető magyar nyelven, az óvodától a felsőoktatásig. Az alsófokú oktatás három formája különíthető e. Az „*A*” modell szerint oktatás teljes egészében a kisebbség nyelven történik, „*B*” modell a kéttannyelvűséget testesíti meg, A „*C*” modell szerint az oktatás teljes egészében horvát nyelven történik, ellenben heti 5 órában a tanulóknak kisebbségi nyelvi óráik is vannak.⁷⁹ Az, hogy éppen melyik modell alapján történik az oktatás, függ attól, hogy az adott településen milyen a magyarok aránya, illetve ehhez kapcsolódóan az iskola vonzáskörzetében élők száma és a szülők igényei is nagy mértékben esnek latba. Sajnálatos tény, hogy a magyar nyelvi környezet ellenére horvát iskolába, illetve horvát tagozatra íratják be a szülők gyermekeiket, mondván, hogy ez mind a továbbtanulásban, mind a munkavállalásban előnyükre válik.⁸⁰

Az asszimiláció negyedik dimenziója, az amalgamáció szintén jelen van, ugyanis a vegyes házasságok, a heterogén családszerkezet nehezíti a nemzetiségi hovatartozás, az etnikai identitás átörökítését.⁸¹

Jelenleg a megyék szerinti lebontásban a legtöbb magyar, 8249 fő Eszék-Baranya megyében él, ami a megye lakosságának 2,7 százalékát teszi ki, ugyanakkor ennél kevesebben, csak 6 687 fő vallja magát magyar anyanyelvűnek. Vukovár-Szerém megyében – Kórogy magyar szigetfalut is magában foglalja – 1 696 fő volt a magyarok száma (0,94 százalék), melyből csak 901 fő a magyar anyanyelvű. Az Eszék-Baranya és Vukovár-Szerém megyében élő magyarok teszik ki a teljes horvátországi magyar kisebbség 43, illetve a kelet-horvátországi magyarok 60%-át. Ezen kívül Eszék, illetve Eszéktől délre Rétfalu, Kórogy, Szentlászló, Haraszi települések, valamint ettől délkeletre Erdőd, Csák, Ójankovác, Apáti és Vukovár bír nagyobb létszámú magyar lakossággal, akik egyre szűkülő homogén nyelvi élettérben, fokozatosan fogyatkozva, csökkenő számú településen őrzik identitásukat. A többiek az ország kontinentális részén és a Tengeremelléken, elsősorban nagyvárosokban, teljesen szétszóródva, nem homogén környezetben, s ezért az asszimiláció sokkal erőteljesebb körökben, melyet alátámasztanak a legutolsó két népszámlálás adatai. Zágráb városában 825-en (ebből magyar anyanyelvű 641), Belovár-Kőrös megyében 881 fő (210 magyar anyanyelvű), Isztria megyében pedig 474-en (367 magyar anyanyelvű) vallották magukat magyarnak. Értelemszerűen a nagyobb

⁷⁶ Yinger J. Milton: Az asszimiláció és a disszimiláció elmélete felé. *Regio* 13. évfolyam 2002/1. 24 – 44. 26 – 33. Gyurgyík László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében. *Regio* 13. évfolyam 2002/1. 121–150. 122.

⁷⁷ *Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj* (Törvény a Horvát Köztársaság nemzeti kisebbségeinek nyelv- és íráshasználatáról. Narodne novine br. 51, 19. 5. 2000

⁷⁸ *Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina* (Törvény a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatásáról és neveléséről). Narodne novine br. 51, 19. 5. 2000.

⁷⁹ Andócsi János: Az anyanyelv használatának jogi lehetőségei Horvátországban. In. *Horvátországi Magyarság*. 2012. 12. szám, 521.

⁸⁰ M. Császár Zsuzsa: *Kisebbség – oktatás – politika a Balkánon*. KEK, Szeged, 2011. 1940.

⁸¹ Kiss Tamás: Drávaszögi mozaik. Nemzetiségi egyenlőtlenségek és kisebbségi stratégiák Horvátország magyarlakta településein. *Regio*. 2010/4. 109–161. 136–146. A továbbiakban Kiss 2010.

városokban él még jelentősebb létszámú magyar lakos, így Fiumében 217 fő (175 magyar anyanyelvű), Pulában 825 fő (641 magyar anyanyelvű), Splitben 108 (88) fő.⁸²

Napjaink népességfogyásának hátterében egyrészt negatív demográfiai elemek – a születések számának csökkenése, a lakosság elöregedése – állnak, másrészt gazdasági, szociális problémák és más nemzetiségűek beköltözése a korábban homogénnek számító magyarlakta területekre multiplikálják a negatív hatásokat. Utóbbiak – különösen Kelet-Szlavóniában – mindezek következtében szórvánnyá váltak. A horvátországi magyarok fogyásának éppen ez a szórványosodás lesz az egyik meghatározó eleme, mely erőteljesen hat a további asszimilációra is. A magyar kisebbség nagy része eredendően szórványokban élt, de ez a folyamat az elmúlt száz évben hatványozottan jelentkezett, melynek következtében a magyarság jelentős része a magyar nyelvi közösségtől elszigetelve található, nem használja anyanyelvét, nincs módja a magyar oktatásban való részvételre, sem az országos magyar szervezetek munkájába történő bekapcsolódásra. Sajnálatos igazság, hogy minél kevesebb egy-egy település magyar lélekszáma, annál könnyebben beolvad a többségi nemzetbe.⁸³

A magyarlakta területek versenyképességének lehetőségei és korlátai

A magyarlakta régiók versenyképességének egyik próbatétele az országot jellemző regionális különbségek, melyek nem új keletűek, hiszen már a jugoszláv érában kialakultak.⁸⁴ A jelentős gazdasági megosztottság mind a mai napig terheli az államot, s ennek negatív pólusán találhatóak a magyarlakta régiók. A horvát tagköztársaság ugyan Jugoszlávia második legfejlettebb tagállama volt, mégis 29 općina (megye) tartozott – az érintett magyar térségek mindegyike – az országosan fejletlennek nyilvánítottak közé. Ezen területek hagyományosan mezőgazdasággal foglalkoztak, de az intenzív urbanizáció következtében a vidéki lakosság és a mezőgazdaságban dolgozók száma nagymértékben csökkent, visszaesett az agrártermelés, s a horvát gazdaság ezen örökséggel lépett az önállósá válás útjára.⁸⁵ Az 1991–95 közötti polgárháború hatalmas veszteségeket okozott emberéletben, az elvándorlás miatt a magyar népesség további drasztikus csökkenését eredményezve. Ugyanakkor a harcok következményei az épített környezet pusztulásában, a kulturális és szellemi értékek megsemmisülésében és a gazdaság szinte teljes leépülésében is tetten érhetőek. Azon kívül, hogy a polgárháború mindvégig érintette a régiót és ezzel ellehetetlenítette a termelést, a szerbek által megszállt Szlavónia, Baranya és a Nyugat-Szerémségi Szerb Autonóm Terület az ország többi részétől elkülönült, s ezzel megszakadtak évszázados gazdasági kapcsolatai. A horvát gazdaságra is súlyos csapást mért a dunai kapcsolat megszűnése, elveszítette kiváló mezőgazdasági területeit és Vukovárt, a kikötővárost és ipari centrumot. A háború negatív hatásai következtében a magyarlakta térségben multiplikálódtak az ország általános problémái, a piacgazdaságra történő átállás nehézségei, az eladósodás, az infláció következtében. Az anyagi károkat illetően az infrastruktúra veszteségek 13 milliárd kunára tehetőek, kb. 136 ezer volt a megrongálódott épületek száma. A veszteségekről ma is nagyon eltérő adatokkal találkozhatunk a 22 milliárdtól a 29 milliárd USD-ig, s akkor még nem beszéltünk a termelés kieséséről, melyet pedig lehetetlen számszerűsíteni.⁸⁶ Az újjáépítés és az élet újrászervezése csak lassan indult, s ugyan enyhített a veszteségeken, de a polgárháború idején lakóhelyüket elhagyóknak csak töredéke tért vissza a térségbe, hiszen meglévő gyökereiktől elszakadtak. A gazdaság leépülésével a térségben nem volt munka, a taposóaknak miatt még napjainkban is veszélyeztetett a terület, elpusztultak a lakóházak,

⁸² Državni Zavod Za Statistiku Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011. godine

⁸³ Lábadi Károly: Nyelvtörvények, nyelvi jogok Horvátországban. In: *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Szerk. Nádor Orsolya – Szarka László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 176–189.

⁸⁴ Lőrinczné Bencze Edit: Horvátország versenyképessége a területi egyenlőtlenségek tükrében. In: *A hely szelleme a területi fejlesztések lokális dimenziói*. Szerk.: Rechnitzer János – Somlyódiné Pfiel Edit – Kovács Gábor, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2013. 379389.

⁸⁵ Lőrinczné Bencze Edit: Gazdaság és regionalitás: Horvátország. In: *Közép-Európai Közlemények. Történelem, geográfusok és regionalisták folyóirata*. V. évfolyam 1. szám 2012/1. No. 16. 65–74.

⁸⁶ Magyar Egyesületek Szövetsége: *Hagyatékek. Gazdaság*. V. évf. 6. szám, Szerk. Sipos Zsivics Tünde, Pélmónostor, 2011. 20.

így sok esetben nem is volt hova visszatérni. Az újjáépítésben a hazai források mellett jelentős szerepet játszottak a nemzetközi segélyszervezetek, úgy mint a Vöröskereszt, WHO, UNICEF, UNHCR és az európai uniós támogatások. Utóbbi esetében 1992-től az ECHO (European Community Humanitarian Office), azaz az Európai Unió Humanitárius Segély Irodája nyújtott 205 millió euró támogatást humanitárius műveletekre, a háború sújtotta térségek problémáinak megoldására és a menekültek visszatérésének támogatására. Az 1996-ban útjára indított OBNOVA előrelépést jelentett, mert jóval konkrétabb és átgondoltabb politikát takart. Az 1996 és 2000 közötti időszakban a programból Horvátország 59,15 millió euró támogatásban részesült, melynek túlnyomó részét (53,2 millió) a menekültek visszatérésére fordították. A fennmaradó források a háború pusztította területek rekonstrukcióját és az újjáépítést szolgálták.⁸⁷ A polgárháború előtti időszakban Kelet-Horvátország az állam éléskamrája volt, hiszen a három folyó – a Duna, a Dráva és a Száva – által határolt terület termékeny síkságaival kiváló terepe az intenzív földművelésnek, a virágzó kertgazdálkodásnak, a tradicionálisan magas színvonalú gabona- és szőlőtermesztésnek, bortermelésnek és állattartásnak. A harcok azonban olyan károkat okoztak, amelyeket a térség gazdasága mind a mai napig nem hevert ki, ráadásul a kiváló mezőgazdasági területeken a termelés újraindítását továbbra is akadályozzák az itt maradt taposóaknak. Mindez kihatott a gazdasági átalakulásra is, mely olyan problémákkal küszködik, mint a mezőgazdasági nagyüzemek tönkremenetele, életképtelen és nem versenyképes birtokstruktúra, a magángazdaságok tőkehiánya, az agrárium szinte teljes eszköztárának elpusztulása, a befejezetlen privatizáció és a tulajdonviszonyok rendezetlensége. Az itt élő magyar népesség csökkenésében jelentős szerepet játszik, hogy a gazdasági problémák következtében sokkal kevesebb a régióban a munkalehetőség, s ez rendkívül magas – 30% körüli – munkanélküliséggel párosul, amely országosan a legmagasabbak közötti.⁸⁸ A munkanélküliség és a csökkenő népesség hátterében a már korábban említett negatív tényezők mellett elsősorban a gazdaság rossz teljesítménye áll. Nem véletlen, hogy a két legutolsó horvát regionális versenyképességi index mutatói mind a két kelet-szlavóniai megyében kedvezőtlenek. Vukovár-Szerém megye 2007-ben a 21 területi önkormányzat közül az utolsó, 2010-ben pedig az utolsó előtti helyet szerezte meg, s nem csak az összes mutató átlagában, hanem az üzleti környezet és az üzleti szektor esetében is az utolsó előtti helyet foglalja el. 2010-ben az egy főre jutó GDP is igen alacsony, mindössze 5974 euró volt. Eszék-Baranya megye valamivel jobb pozíciót tudhat magáénak, 2007-ben a 14., míg a következő felmérésnél a 13. helyre került, 8 112 euró GDP/fővel. Ugyanakkor az üzleti környezet tekintetében meglehetősen biztató, hogy az 5. helyet vívta ki magának, melyben az olyan általános üzleti mutatók játszanak a fő szerepet, mint a kedvező infrastrukturális adottságok, a biztonságos jogi környezet, az önkormányzatok gazdaságélénkítő politikája, a megfelelő pénzügyi háttér, a technológiai és innovációs feltételek és a klaszteresedés viszonylag magas foka.⁸⁹

versenyképességi rangsor		megye	üzleti környezet	üzleti szektor	statisztikai mutatók			általános mutatók		
2010	2007				átlag	üzleti környezet	üzleti szektor	átlag	üzleti környezet	üzleti szektor
13	14	Eszék-Baranya	5	12	14	12	20	2	3	2
20	21	Vukovár-Szerém	20	20	20	19	18	19	19	19

2. ábra Vukovár-Szerém és Eszék-Baranya megye versenyképességi mutatói 2007 és 2010 Forrás: NATIONAL Competitiveness Council (2011) Regional Competitiveness Index of Croatia 2010. 21, 94-101.

⁸⁷ CODEF: European Funds for Croatian Projects (Europski fondovi za hrvatske projekte). Zagreb, 2009.

⁸⁸ Magyar Egyesületek Szövetsége: *Hagyaték. Fejlesztési stratégiák, demográfia, érdekvédelem*. V. évf. 4 szám, Szerk. Sipos Zsivics Tünde, Pélmónostor, 2011. 40., Magyar Egyesületek Szövetsége: *Hagyaték. Gazdaság*. V. évf. 6. szám, Szerk. Sipos Zsivics Tünde, Pélmónostor, 2011. 25-29.

⁸⁹ National Competitiveness Council: Regional Competitiveness Index of Croatia 2010. Zagreb, 2011. 94–101.

Mindaddig, amíg a régió versenyképessége nem javul, amíg működő tőke nem áramlik a térségbe és nem kerül sor vállalkozásösztönző intézkedésekre, addig a demográfiai, társadalmi problémák fennállnak. A mezőgazdaság minden kedvező adottsága ellenére sem tud kibontakozni, ami a kedvezőtlen birtokviszonyokból, az elaprózott, kis parcellák létéből és a tőkehiányból fakad. Problémát jelent az elavult növényi struktúra, a gabonafélék mellett új, a világpiacon is versenyképesebb növényfajták megjelenésére és az ehhez kapcsolódó feldolgozó ágazatok fejlesztésére lenne szükség. A feldolgozóipar azonban alacsony szinten van, a kis-és középvállalatok száma kevés, kedvezőtlenek az infrastrukturális feltételek és a térség mindezek miatt nem tudja kihasználni kiemelkedő környezeti és turisztikai adottságait. Félő azonban, hogy a kedvező gazdasági változások esetén nem lenne versenyképes munkaerő a térségben, hiszen az iskolázottság alacsony fokot mutat, Eszék-Baranya megyében a lakosság 36%-a, míg Vukovár-Szerém megyében 40,7%-a csak alapfokú végzettséggel rendelkezik.⁹⁰

Ezt támasztják alá Kiss Tamás 2009-es drávaszögi felmérései is, melyek alapján a felsőfokú végzettségűek száma mindössze 5,4%-ra tesz ki, sőt a megkérdezett magyar nemzetiségűek 10,5%-ának nincs általános iskolai végzettsége sem. Még alacsonyabb az iskolázottság foka, ha mindehhez azt is hozzátesszük, hogy a fiataloknak (18-34 év) is csak 8,8%-a végzett felsőfokú tanulmányokat.⁹¹

	magyar	horvát	szerb
nincs 8 általános	10,5	6,0	6,6
8 általános	29,0	15,0	19,7
középfokú	55,0	72,0	63,2
felsőfokú	5,4	7,0	10,5

3. ábra Iskolai végzettség a drávaszögi magyarok, horvátok és szerbek vonatkozásában
Forrás: Kiss 2010. im. 112–113. alapján saját szerkesztés

A képzettség alacsony foka a foglalkoztatottak megoszlásában is látható, ugyanis a magyarok között lényegesen nagyobb arányban találunk segédmunkásokat és irodai alkalmazottakat, míg a régióban élő horvátok inkább szakmunkásként és vezető beosztásúként dolgoznak.

	magyarok	horvátok
önálló, vállalkozó	16,6	5,4
szakmunkás	29,7	44,7
betanított munkás	25,7	16,3
vezető beosztású	9,7	25,3
irodai alkalmazott	9,7	2,3

4. ábra A foglalkoztatottak megoszlása foglalkoztatási státus szerint a Drávaszögben
Forrás: Kiss 2010. im. 115. alapján saját szerkesztés

A jól-lét kutatások is társadalmi problémákat tükröznek, melyet többek között a szegénység növekedésében, különös tekintettel a nők és az idősek körében – a Drávaszögben élő magyarok 23,6%-a tartozik a szegények közé –, továbbá a gazdagok és szegények közötti szakadék növekedésében érhetőek tetten. Mindezek alapján az a helyzet állt elő, hogy a leszakadó magyar régióban a nagyobb polarizáció és a közösségen belüli nagyobb egyenlőtlenségek további társadalmi feszültségeket eredményeznek. Ennek ellenére az elégedettségmérési eredmények a magyaroknál pozitívabb eredményeket hoztak a Drávaszögben, mely feltehetően abból fakad, hogy az elmúlt száz

⁹⁰ Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011. godine*;

⁹¹ Kiss 2010. im. 112–113.

évben kedvezőtlen társadalmi helyzetük miatt elvárások is kisebbek, így a státuszfeszültségek nem nehezítik a helyzetet.⁹²

Összegzés

Nagy kérdés az, hogy a fogyó számú és szórványban élő horvátországi magyarság hogyan képes megőrizni létét, nemzeti identitásának maradékát. Képes-e erre egy olyan közösség, amelynek Szarka László szerint – ellentétben a romániai, szlovákiai, ukrajnai és szerbiai magyarsággal – nemzeti közösségtudata meglehetősen korlátozott, s csupán a beszélt nyelv és származás alapján van kötődése, tekintettel arra, hogy a magyar nemzeti közösségtől tartósan elkülönülve élt és fejlődött.⁹³

A szórványosodás és ennek következtében az egyre erőteljesebb asszimiláció negatívan hat a magyarság további sorsára, melyet egyéb gazdasági és szociális nehézségek multiplikálnak. Az ország leghátrányosabb térsége Szlavónia és a Drávaszög, ahol a horvátországi magyar kisebbség zöme él. A magyarok által tömbben lakott szláv területek fejlődését hosszú időre visszavetette a háború, majd az újjáépítés időszak, s ma is a Horvát Köztársaság legfejletlenebb, legalacsonyabb GDP-vel rendelkező régiója, ahol a népesség zömében falvakban él és mezőgazdasági tevékenységet folytat. A térségben jelentkező égető gazdasági, társadalmi és szociális problémák a drávaszögi és a szlavóniai magyarság szórványhelyzete miatt hatványozottan jelentkeznek, és negatív irányban befolyásolják a magyar identitás megőrzésének lehetőségeit és a régió versenyképességét.

Irodalom

A Magyar korona országainak, 1910. népszámlálása, Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest, 1912.

Andócsi János: Az anyanyelv használatának jogi lehetőségei Horvátországban. *Horvátországi Magyarság*. 2012. 12. szám, 521.

CODEF: European Funds for Croatian Projects (Europski fondovi za hrvatske projekte). Zagreb, 2009.

Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 2011.godine*

Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 2001.godine*

Državni Zavod Za Statistiku: *Popis stanovništva kućanstava i stanova 1991.godine*

Gulyás László: *Két régió – Felvidék és vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig*. Hazai Térségfejlesztő Rt. Pécs, 2005. 81–82.

Gulyás László: A versaillesi békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In: Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Szerk.: Glück Róbert – Gyimesi Gergely, Pécs 2005. 17–25.

Gyurgyik László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében. *Regio* 13. évfolyam 2002/1. 121–150.

Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945-1982*. Közgazdasági – és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 75-104.

Hornyák Árpád: Baja, Bácska, Baranya. Szerb követelések a békekonferencián. *Rubicon*. XII. (2001) 8-9. sz. 57-60.

Horváth László: *Érvek és adatok a horvátországi magyarok képviseléséhez*. Horvátországi Magyarság 1995. október, 10. szám.

Kiss Tamás (2010) Drávaszögi mozaik. Nemzetiségi egyenlőtlenségek és kisebbségi stratégiák Horvátország magyarlakta településein. *Regio*. 2010/4. 109–161.

Klemenčič Matjaž: The Rise and Fall of Yugoslavia: from king Aleksandar to Marshall Tito, 1918-1980. In: *Empires and Nation-States in European Perspective*. Ed: Ann Katherine Isaacs, Università di Pisa, Edizione Plus, 2002. 211-238.;

⁹² Kiss Tamás 2010. 119–131.

⁹³ SZARKA László (1999) A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága. *Kisebbségkutatás*. 8. évf. 2. szám.; SZARKA László (2004) *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Budapest: Lucidus Kiadó, 113–128.

- Kocsis Károly: *Egy felrobbant etnikai mozaik esete. Az etnikai konfliktusok történet-földrajzi háttere a volt Jugoszlávia területén.* Budapest, Teleki László Alapítvány, 1993. 12–15.
- Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter: *Magyarok a határainkon túl - A Kárpát-medencében.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 66.;
- Lábadai Károly: *Szétszóratásban. A drávaszögi magyarság sorsüldözöttsége a háborúban 1991-1998.* Timp Kiadó, Budapest-Zágráb, 2004.
- Lőrinczné Bencze Edit: Horvátország versenyképessége a területi egyenlőtlenségek tükrében. In. *A hely szelleme a területi fejlesztések lokális dimenziói.* Szerk.: Rechnitzer János – Somlyódiné Pfeil Edit – Kovács Gábor, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2013. 379389.
- Mák Ferenc: Magyarok Horvátországban. *Magyar Kisebbség*, 3. évf. 1997/ 3-4 sz. 258-278.
- Mák Ferenc Vesztegzár. Jugoszlávia utódállamai – Szerbia, Horvátország és Szlovénia – magyarságának sors történetéből. *Pro Minoritate*. 139.
- Magyar Egyesületek Szövetsége: *Hagyaték. Fejlesztési stratégiák, demográfia, érdekvédelem.* V. évf. 4 szám, Szerk. Sipos Zsivics Tünde, Pélmónostor, 2011.
- Magyar Egyesületek Szövetsége: *Hagyaték. Gazdaság.* V. évf. 6. szám, Szerk. Sipos Zsivics Tünde, Pélmónostor, 2011.
- M. Császár Zsuzsa: *Kisebbség – oktatás – politika a Balkánon.* KEK, Szeged, 2011.
- National Competitiveness Council: *Regional Competitiveness Index of Croatia 2010.* Zagreb. 2011.
- Sebők László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. *Regio* 1992. 3. szám, 118-134.
- Szarka László: A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága. *Kisebbségkutatás*. 1999. 8. évf. 2. szám.;
- Szarka László: *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák.* Lucidus Kiadó, Budapest, 2004. 113–128.
- Yinger J. Milton: Az asszimiláció és a disszimiláció elmélete felé. *Regio* 13. évfolyam 2002/1. 24 – 44. 26 – 33.
- Vizi László Tamás: „Trianon teóriájánál.. rosszabb Trianon praxisa” A békediktátum tizedik évfordulója – 1930. *Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata.* VI. évf. 3. szám. 2013/3. No. 22. 120–131.
- Vizi László Tamás: Birodalmak és nagyhatalmak hatása a 19-20. századi közép-európai egyensúlypolitikára. *Közép- és Kelet-Európa integrálódása az egységes európai térségbe.* Tanulmánykötet. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 2007. 2435.
- Zakon (1996) *Zakon o područjima od posebne državne skrbi* NN, 44/96, 57/96, 124/97, 78/99, 73/00, 87/00, 127/00, 94/01, 88/02, 26/03, 42/05, 90/05, 86/08 (Law on the Areas of Special State Concern);
- Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj* (Törvény a Horvát Köztársaság nemzeti kisebbségeinek nyelv- és íráshasználatáról. Narodne novine br. 51, 19. 5. 2000
- Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina* (Törvény a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatásáról és neveléséről). Narodne novine br. 51, 19. 5. 2000.